

дозволяють встановити справжню ідейну складову групи (об'єднання), кількість членів, прихильників у інформаційному середовищі, особливості злочинної діяльності тощо.

1. Демидова Є. Є. Цифрові сліди кримінального правопорушення: поняття та особливості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. № 85. Ч. 5. С. 71–75. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.10>.

2. Колеснікова І. А. Цифрові сліди: поняття та їх значення при розслідуванні кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 472–475. URL: http://lsej.org.ua/10_2023/114.pdf. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/114>.

Аліна ЛУКОМСЬКА

інспектор відділу комплектування
управління кадрового забезпечення
ГУНП в Дніпропетровській області,
аспірант кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Волонтерський рух в Україні за останні роки став потужним соціальним феноменом, що відіграє ключову роль у забезпеченні тилу, підтримці військових, постраждалих від війни, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій населення. За офіційними даними Державної податкової служби, наприкінці листопада 2024 року у реєстрі волонтерів було зареєстровано 10 454 осіб, що свідчить про активну громадянську позицію українців. Реєстр розширився у 1,5 рази порівняно з попереднім роком, хоча темпи зростання дещо знизилися. Водночас українці, навіть не маючи офіційного статусу волонтера, продовжують збирати значні кошти на підтримку армії та гуманітарних потреб — загалом понад 40 млрд грн протягом року, що на 1,4 рази більше, ніж торік. Середня сума донату становить 410 грн, а щомісяця до Реєстру додається приблизно 310 осіб. Найактивніше поповнення відбулося у січні та травні 2024 року – відповідно 548 та 533 нових волонтерів [1].

Однак стрімкий розвиток волонтерського руху створює не лише позитивні соціальні наслідки, але й нові кримінальні ризики, пов'язані з діяльністю окремих осіб, які під виглядом волонтерства здійснюють протиправні дії. У зв'язку з цим постає необхідність у ґрунтовному

криміналістичному аналізі особи злочинця у сфері волонтерської діяльності, що виступає одним із ключових елементів криміналістичної характеристики таких кримінальних правопорушень.

Тимошенко В. І. наголошує, що криміналістичне поняття «особистість злочинця» викликане тим, що воно іноді ототожнюється із соціологічним та філософським поняттями «особистість», кримінально-правовими поняттями «суб'єкт злочину» та «особа, що вчинила злочин», кримінально-процесуальними «винний», «підозрюваний», пенітенціарним – «засуджений». Однак кримінальну відповідальність зумовлює не теоретична категорія особистості злочинця, а факт вчинення особою кримінально-караного діяння, причому той комплекс властивостей та якостей, які утворюють у нинішньому розумінні особистість злочинця, у неї може бути відсутнім. Носієм злочину є людина, поза нею, поза особою та її зв'язками злочину не існує [2, с. 896]. Отже, ми погоджуємося з науковцем, що вивчення особистості злочинця має стояти в центрі уваги сучасної науки криміналістики.

Водночас варто відмітити думку Б. М. Головкина та О. В. Лисодєда, які наголошують на тому, що термін «особистість злочинця» доцільно вживати на індивідуальному рівні, так би мовити адресно, стосовно конкретних осіб, які вчинили ті чи інші злочини. На загальнотеоретичному рівні є сенс використовувати поняття «особа злочинця». Воно охоплює сукупність усіх ознак і властивостей (демографічних, біосоціальних, психофізіологічних, морально-психологічних, кримінально-правових та ін.), що усебічно характеризують злочинця, як члена суспільства і суб'єкта протиправної поведінки. На відміну від цього, поняття особистість злочинця відображає його соціальну властивість, внутрішній світ і виражається в індивідуально-психологічних ознаках, що обумовлюють мотивацію та спрямованість злочинної поведінки. Указані ознаки не можна дослідити методом спостереження. Потрібно спиратися на офіційні документи (висновки експертів, характеристики), а також на результати спеціальних психологічних досліджень, що дозволяють встановити і розкрити індивідуально-психологічні риси, ознаки і властивості злочинців, охарактеризувати потребнісно-мотиваційну, емоційно-вольову, ціннісно-нормативну сфери особистості [3, с. 43].

З огляду на викладене, розмежування понять «особа злочинця» та «особистість злочинця» має важливе значення для криміналістичного аналізу правопорушень у сфері волонтерства. У більшості випадків злочини цієї категорії вчиняються не випадковими особами, а тими, хто вже має певний соціальний статус, позитивну репутацію та довіру з боку суспільства. Саме тому їхня особа характеризується переважно позитивними соціально-демографічними показниками, що ускладнює процес ідентифікації злочинних намірів. Водночас особистість таких злочинців може мати приховані психологічні риси – егоцентризм, схильність до маніпуляцій,

прагнення до самоствердження через контроль над ресурсами, що й стає внутрішньою мотивацією до протиправних дій.

Таким чином, з вищевикладеного випливає, що важливим етапом у визначенні криміналістичної характеристики злочинів у сфері волонтерської діяльності є аналіз соціально-демографічних та психологічних особливостей осіб, які їх вчиняють. Емпіричні дані дають змогу простежити певні закономірності у статевовіковій, освітній та соціальній структурі злочинців, що дозволяє точніше визначати типові риси правопорушників цієї категорії.

Здійснений В. М. Шевцівим аналіз емпіричних даних свідчить про те, що незаконне використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги з метою одержання прибутку характерне переважно для таких соціально-демографічних категорій осіб:

- громадянами України (100 %);
 - чоловіками у 88,89 % випадків, а жінками – 11,11 %;
 - особами віком 18–28 років у 29,64 % випадків, 29–39 років – 40,74 %, 40–54 років – 22,22 %, 55–59 років – 3,7 %, 60 і більше років – 3,7 %;
 - особами з вищою і фаховою передвищою освітою у 66,67 % випадків, базовою середньою та профільною середньою освітою – 33,33 %;
 - особами, які працюють, у 70,38 % випадків, працездатними, які не працюють і не навчаються, – 22,22 %, студентами закладів вищої освіти – 3,7 %, безробітними – 3,7 %;
 - у 33,33 % випадків у складі групи осіб, а 7,41 % – у складі організованої групи або злочинної організації;
 - особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення (7,41 %)
- [4, с. 109].

Отримані статистичні показники вченого свідчать про те, що більшість злочинів у сфері волонтерства вчиняють працездатні громадяни з вищою або фаховою освітою, які мають достатній рівень соціалізації, володіють організаційними навичками та користуються довірою оточення. Це вказує на інтелектуальний характер злочинної діяльності, що часто супроводжується ретельним плануванням і використанням прогалин у нормативно-правовому регулюванні гуманітарної допомоги.

Ми вважаємо, що переважання чоловіків серед правопорушників (понад 88 %) може бути пов'язане з їх активнішою участю у волонтерських логістичних та транспортних процесах, які передбачають доступ до матеріальних ресурсів. Водночас участь жінок (понад 11 %) засвідчує розширення гендерного складу суб'єктів злочинної діяльності, що свідчить про певну універсалізацію способів скоєння правопорушень у гуманітарній сфері.

Особливої уваги, на нашу думку, заслуговує той факт, що значна частина злочинців діє у складі груп або організованих об'єднань, що свідчить про підвищений рівень суспільної небезпеки таких правопорушень. Ці дані дозволяють зробити висновок, що криміналістичний портрет злочинця у

сфері волонтерства формується не стільки на основі соціальної маргіналізації, скільки внаслідок деформації моральних орієнтирів осіб із позитивним соціальним статусом, які використовують довіру суспільства у власних корисливих цілях.

Крім того, у межах дослідження особи злочинця, який вчиняє кримінальні правопорушення у сфері волонтерської діяльності, доцільно враховувати психоповедінкові особливості волонтерів, що підтверджується дослідженням Н. О. Веселовської та М. О. Рєзніка, які виокремлюють кілька психотипів із власними моделями поведінки, мотиваційними установками та рівнем правосвідомості, що безпосередньо впливає на ризик девіантної поведінки. Епілептоїди вирізняються організованістю, відповідальністю та схильністю до дотримання правил, а шизоїди – аналітичністю та законослухняністю. Параноялі, навпаки, демонструють цілеспрямованість і прагнення до домінування, однак часто ігнорують законодавчі обмеження, так само як істероїди, для яких публічність та емоційне самоствердження важливіші за дотримання норм. Емотиви відзначаються доброзичливістю, співчуттям і високим рівнем моральної саморегуляції, тоді як депресивні типи схильні до сумнівів і внутрішніх переживань, але зазвичай залишаються законослухняними. Гіпертими, навпаки, активні та комунікабельні, проте неорганізовані, тому їхні порушення часто мають неумисний характер. Тривожно-недовірливі волонтери є обережними та дисциплінованими, прагнуть уникати ризику й зазвичай дотримуються правових вимог [5, с. 159–161].

Отже, психотип особи волонтера суттєво визначає його ставлення до правових норм і здатність діяти в межах закону, що має ключове значення для формування криміналістичної характеристики особи злочинця у сфері волонтерства.

Отже, проведене нами дослідження показує, що особу злочинця у сфері волонтерської діяльності треба розглядати як ключовий елемент криміналістичної характеристики правопорушень. Соціально-демографічні та психологічні особливості злочинців дозволяють виявляти закономірності їх поведінки, мотиви та ризики девіантних дій. Більшість правопорушників – соціально адаптовані особи з високим рівнем освіти та організаційними навичками, що ускладнює ідентифікацію злочинних намірів. Приховані психологічні риси, такі як егоцентризм, прагнення до контролю над ресурсами та схильність до маніпуляцій, визначають внутрішню мотивацію протиправної діяльності. Комплексний аналіз соціально-демографічного та психотипологічного профілю злочинця підвищує ефективність профілювання, сприяє своєчасному виявленню незаконного використання гуманітарної допомоги та дозволяє формувати ефективні превентивні заходи, що є надзвичайно актуальним у сучасних умовах воєнного стану.

1. Реєстр волонтерів. *Опендатабот*. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/volunteers-2024> (дата звернення: 08.10.2025).

2. Тимошенко В. І. Вплив зовнішніх факторів на особистість злочинця. *Електронне*

наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2025. Вип. № 2. С. 895–900.

3. Головкін, Б. М., Лисодед, О. В. Співвідношення понять «особа злочинця» та «особистість злочинця». *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузів. науково-практ. круглого столу (Київ, 28 трав. 2020 р.) : у 2 ч. / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 1. С. 38–43.

4. Шевців В. М. Методика розслідування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги : монографія. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 292 с.

5. Веселовська, Н. О., Резнік, М. О. Потенціал волонтера та його залежність від психотипу в контексті законодавчої новели щодо кримінальної відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги. *Часопис Київського університету права*. 2023. Вип. № 2. С. 157–164.

Валентин ЛЮДВІК

доцент кафедри

кримінального права та кримінології

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

В'ячеслав ЛІСЕНКО

старший солдат, стрілець-оператор

Збройних Сил України

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНИХ ЗАКОНОДАВСТВОМ ВИМОГ ЩОДО УТРИМАННЯ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ОБ'ЄКТІВ ФОНДУ ЗАХИСНИХ СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Широкомасштабне вторгнення рф поставило перед Україною низку проблемних питань, які потребують негайного вирішення, в тому числі і в її правовому полі. Однією з таких проблем став вільний доступ цивільного населення до укриттів.

1 червня 2023 року рф завдала удару по Києву, через що загинуло 3 людини, з них 1 дев'ятирічна дитина, та отримало травми 14 громадян. Люди загинули на території КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги № 3» внаслідок падіння уламків ракет на вулиці біля укриття, яке виявилось зачиненим.

Реакцією на ці події стало внесення до Верховної Ради України законопроєкту № 9362-1 від 23.06.2023 «Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо запровадження відповідальності за порушення вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду захисних споруд цивільного